

Fotografie: Rob Verweij

De molens op en rondom de Zaanse Schans leveren een schitterend plaatje op, met vele molens in één overzicht. Veel bezoekers denken dat de Zaanse Schans een soort Disneyland is, dat speciaal voor toeristen is neergezet. Niets is minder waar. De Schans en de molens zijn een levend monument van 400 jaar militair, industrieel en sociaal historisch erfgoed. Het enige wat niet origineel is, is de locatie. De huizen, bijeengezet vanwege hun historisch belang, worden bewoond. De molens, afkomstig uit de hele Zaanstreek, zijn vanwege de windvang herplaatst naar de Zaanoevers. Ze worden nog steeds gebruikt voor hetgeen wat ze vaak al eeuwen doen, zoals verf malen, olie slaan en houtzagen.

In de loop der jaren hebben er in totaal zo'n 1000 molens gestaan in de Zaanstreek. Anders dan in de rest van Nederland, waar vooral water-

en korenmolens staan, waren dat veelal industriële molens. Eén op de drie molens was een zaagmolen. Dat dit type molen in de Zaanstreek uitgevonden is, ligt daar zeker aan ten grondslag. In 1596 zette ene Cornelis van Uitgeest een krukas in een windmolen en daardoor werd de open neergaande beweging gecreëerd die nodig is om te zagen. In een tijd waarin alle schepen en de meeste huizen van hout gemaakt werden en alles nog met de hand gezaagd moest worden, was dat een revolutie. Er kon sneller, rechter en uiteindelijk ook goedkoper gezaagd worden dan voorheen. Belangrijker voor de ontwikkeling van de Nederlanden als wereldmacht was nog, dat er kon sneller gezaagd worden dan in de (grotere) landen om ons heen. De benodigde stammen werden aangevoerd vanuit het Oostzeegebied en vanuit Duitsland. De explosieve groei van het aantal molens in de Zaanstreek in de 17e eeuw viel samen

met, of stond aan de basis van, de groei van de Republiek der Verenigde Nederlanden.

Nergens in Nederland hebben zoveel molens op zo'n kleine oppervlakte gestaan als in de Zaanstreek. Dat had een aantal oorzaken: de houtzaagmolen werd hier uitgevonden, er was veel ervaring met houtbouw en scheepsbouw en er waren voldoende mensen die molens konden bouwen. De nabijheid van Amsterdam zorgde voor een grote afzetmarkt binnen handbereik voor de producten die hier werden gemaakt. Amsterdam was makkelijk bereikbaar met schepen via de Zaan en het IJ. Bovenal was er meestal voldoende wind in de Zaanstreek vanwege het open land en de ligging tussen Noordzee en Zuiderzee.

De molens zijn in de 20e eeuw vervangen door moderne fabrieken. De pakhuizen zijn omgetoverd in

Fotografie: Philip Hofmeijer

Hollands Glorie: Zaanse molens

lux appartementen. De Zaanstreek is langzaam haar industriële karakter aan het verliezen. Toerisme lijkt voor de nabije toekomst een bedrijfstak die zekerder is dan de maakindustrie. De nieuwe rol voor houtzaagmolen het Jonge Schaap is een voorbeeld van deze nieuwe situatie.

Houtzaagmolen Het Jonge Schaap stond oorspronkelijk op de Westzijde, vlakbij het huidige station Zaandam. Gebouwd in 1680 was de zeskantige bovenkruisende houtzaagmolen het vlaggenschip van de Zaanse zaagindustrie. De molen deed dienst tot na de Eerste Wereldoorlog, maar in de jaren dertig viel het doek. Helaas was er geen geld om te renoveren. Gelukkig was er wel geld om Anton Sipman in te huren, een wereldberoemde architect die gespecialiseerd was in molenbouw. Sipman mat eind jaren '30 de molen helemaal op en maakte bruikbare bouwtekeningen. Dat was maar goed ook, want in de koude winter van 1942 werd de molen door de Zaanse bevolking afgebroken en opgestookt.

Vervolgens bleef het geruime tijd stil tot rond de millenniumwisseling. Het historisch besef, met name vanuit de nog bestaande Zaanse houthandel, werd zo groot dat men besloot om Het Jonge Schaap aan de hand van de tekeningen van Sipman te laten herbouwen. Stichting Het Jonge Schaap werd in het leven geroepen en met bijdragen van provincie, stad, bedrijven en particulieren werd de benodigde € 1,8 miljoen bij elkaar verkregen. In 2005 begon de daadwerkelijke bouw op de nieuwe plek aan de Zaan en twee jaar later was Het Jonge Schaap klaar. Er is voor gekozen de molen te exploiteren als houtzagerij. Dat kon niet met een volledig betaalde bezetting van de molen, dus is er een complete vrijwilligersorganisatie opgetuigd. Ondertussen zijn er naast anderhalve betaalde medewerkers een kleine zeventig vrijwilligers betrokken bij het runnen van Het Jonge Schaap. Daarmee is Het Jonge Schaap wederom vol in bedrijf. Het doel is: het zagen van het hout, het bewaren en overdragen van de

benodigde kennis en het uitdragen en demonstreren van dit onderdeel van 'ons' industrieel erfgoed. Molenaar Tim Doeves leidt hier een nieuwe generatie molenaars op. Nu is Het Jonge Schaap één van de parels in de Zaanstreek. De molen heeft zelf een markt aangeboord voor haar, op traditionele wijze, gewaterde, windgezaagde en windgedroogde hout. Bedrijven en particulieren weten de molen te vinden voor het kwalitatief uitstekende hout, daarmee nemen ze de nadelen als een mogelijk lange levertijd voor lief. Bezoekers komen graag kijken hoe er met behulp van de wind bomen tot planken en balken worden gezaagd. Op kleinere schaal wordt de molen gebruikt voor feestjes, trouwerijen en zelfs lunches en diners. Een nieuwe invulling voor een in wezen oude molen. De prettige sfeer rondom de molen wordt gecreëerd door de vele vrijwilligers, die allemaal voor hun lol werken en dat ook uitstralen.

Philip Hofmeijer
Houtzaagmolen Het Jonge Schaap